

Ensenyament i aprenentatge de vocabulari a l'Educació Primària

Jaume Ordines i Llobera
ATENCIÓ PRIMERENCA. INCA

APRENEM només una part del vocabulari en situacions d'ensenyament i aprenentatge. Si no fos per això, es podria afirmar que és més fàcil ensenyar ortografia que vocabulari ja que no existeixen unes regles de vocabulari com en el cas de l'ortografia. Aprendre vocabulari no vol dir només aprendre paraules i els seus significats. L'alumnat de primària ha d'aprendre diversos conceptes relacionats amb el significat i la formació del lèxic. Cal demanar-nos com podem ajudar l'alumnat de sis a dotze anys perquè conegui millor el significat i la formació de cada paraula o grup de paraules. Propòs fixar-nos en dues propietats de les paraules, el significat i la forma, a l'hora d'estructurar l'ensenyament i aprenentatge de vocabulari a l'educació primària. En aquest article només exposaré una possible seqüenciació dels continguts sense esmentar les tècniques més adients o el maneig i l'ús del diccionari per assolir-los.

Què vol dir conèixer una paraula?

El coneixement d'una paraula implica tant un cert domini de la seva formació com de la relació que manté amb les altres paraules. Així, per exemple, una mateixa forma pot tenir diversos significats (polisèmia, homonímia) i un mateix significat pot ser representat per diferents formes (sinonímia). Es poden agrupar les paraules segons el significat en polisèmiques, sinònimes, antònimes, camps semàntics, etc. i segons la seva forma en augmentatius, diminutius, compostes...

- El domini de cada paraula suposa múltiples coneixements:
- El significat més usual, en cas de tenir-ne més d'un

- Els altres significats i, sobretot, el seu ús en sentit figurat
- La connexió lèxica amb altres paraules, és a dir, diferenciar nítidament la paraula d'altres pròximes a aquesta per la forma o pel significat
- El sentit de la paraula en cas de formar part d'una unitat holística (locucions, comparacions, etc.)
- La fonologia
- L'ortografia
- La funció o les funcions gramaticals
- El seu ús o registre més adequat, etc.

Des del punt de referència del coneixement semàntic és en el moment de trobar-nos amb aquesta paraula quan realment podem adonar-nos de si la coneixem o no. El vocabulari de cada persona creix al llarg de tota la vida, contínuament descobrim i usam paraules noves i nous significats de paraules conegudes. Només heu de pensar en el lèxic que s'ha creat i es crea a partir de l'eclosió de l'ordinador, internet o dels telèfons mòbils: hipertext, mòbil, port, ratolí, xip, web, etc.

Diferencii entre coneixements que fan referència al significat de les paraules o de les unitats holístiques (antònimes, camps semàntics, comparacions, frases fetes, gentilicis, homòfones, homònimes, locucions, metàfores, polisèmiques, refranys, sentit propi/figurats, sinònimes i tecnicismes) i els que fan referència a la formació (augmentatius, compostes, derivades, diminutius, famílies, lexemes, neologismes, onomatopeies, prefixos, primitives i sufixos). Aquesta distinció es fa a l'efecte d'organitzar l'ensenyament i aprenentatge de vocabulari ja

que, per exemple, podríem parlar de la formació de les comparacions o dels significats dels diminutius.

El significat de les paraules. Usam amb freqüència paraules que no tenen significat, les paraules del vocabulari funcional (a, com, de, el, en, i, ja, no, però, si...) i paraules que tenen significats i usos diversos (blanc, cap, cara, carta, clau, cop, llit, llum, mar, pasta, patata, pilota, planta, set, etc.). En canvi, les paraules d'un sol significat solen tenir un ús més restringit: bufanda, herbari, hexàgon, llevataps, lupa, mercuri, motociclisme, termòmetre, ximpanzé... Tanmateix, la majoria de les paraules tenen diversos significats i reconeixem el significat en cada cas segons el context. També, quan són usades en sentit figurat. Vegeu, per exemple, tres dels significats de la paraula carta en les oracions següents:

- A) He escrit una *carta* a na Maria.
- B) El capità va consultar la *carta* nàutica.
- C) L'escriptora tenia *carta* blanca per escriure la novel·la.

En les oracions A i B, significats corresponents a la polisèmia de carta. En l'oració C, ús de la paraula carta en sentit figurat tot formant una unitat holística amb la paraula blanca, amb el significat de llibertat.

De tots els possibles significats d'una paraula, n'hi ha un que és el més habitual, en podríem dir el significat bàsic. Penseu en els significats que us suggereixen les paraules següents: cara, estrella, lladre, llum, patata i pilotes. Ben segur que no són els que tenen en les oracions que vénen a continuació:

Na Joana Aina va caure de *cara* quan tenia cinc anys.

L'estrella *lluïa* un vestit vermell.

El meu pare va connectar un *lladre* nou.

Aquell professor estava com un *llum*.

El meu amic era molt *patata* a l'hora fer un estel.

La padrina va fer *pilotes* per dinar.

Aquest tipus de paraules que tenen més d'un significat han de ser molt presents en les activitats d'ensenyament i aprenentatge de vocabulari que hem de dur a terme en les escoles ja que, com he dit abans, són paraules d'ús freqüent. Hem de realitzar activitats amb paraules, expressions, oracions, paràgrafs i textos breus; sobretot, usarem tècniques que contextualitzin els usos de les paraules.

La formació de les paraules. En moltes de les activitats relacionades amb la formació de les paraules l'alumnat ha de realitzar l'esforç de dissecar cada paraula per distingir-ne els seus components. En el primer cicle propòs el treball dels diminutius, augmentatius, compostes i famílies de paraules, més aviat amb la finalitat d'entrar en contacte amb aquest tipus de paraules que per fer aquest esforç de dissecció. A més, cal treballar aquests coneixements per poder-ne treballar d'altres relacionats amb la formació de les paraules. Tots aquests temes iniciats en el primer cicle es tractaran en els altres cicles per conèixer paraules noves i per la seva implicació en l'adquisició de nous conceptes. És el cas, per exemple, dels diminutius i augmentatius que ens serviran per introduir el concepte de sufix; la família de paraules el de derivades i primitives, etc.

Els continguts sobre formació de les paraules han de ser treballats amb paraules que tenen un o més significats. Les paraules del vocabulari funcional han de ser objecte d'estudi mitjançant activitats de gramàtica. També alguns

conceptes (masculí i femení, singular i plural) referents a la formació de les paraules han de formar part de les activitats d'ensenyament i aprenentatge de gramàtica.

És evident que el lèxic que usarem per ensenyar aquests coneixements de vocabulari formarà part del vocabulari bàsic de l'alumnat de sis a dotze anys. I tendrem molt en compte que és més fàcil el treball amb noms que amb les altres categories gramaticals: verbs, adjectius i adverbs.

Taula 1

SIGNIFICAT	1r cicle	2n cicle	3r cicle
Antònimes	*	*	*
Camps semàntics	*	*	*
Comparacions	*	*	*
Frases fetes		*	*
Gentilis		*	*
Homòfones			*
Homònimes			*
Locucions		*	*
Metàfores			*
Polisèmiques	*	*	*
Refranys		*	*
Sentit propi/figurat			*
Sinònimes	*	*	*
Tecnicismes			*

La simplicitat. Els coneixements menys complicats es treballen en tots els cicles i, en canvi, els més complexos a partir del segon o tercer cicles. Les paraules antònimes en són un exemple del primer cas ja que l'alumnat de sis anys ja coneix aquesta relació entre paraules amb significats contraris i els lexemes i morfemes en són un exemple del segon cas per la seva dificultat extrema, fins i tot per a l'alumnat de les etapes posteriors. També, per aquest criteri, he deixat de costat altres coneixements de vocabulari que han de ser treballats en cursos de secundària.

La freqüència. Aquest criteri fa referència a la selecció del vocabulari ja esmentat anteriorment. Vol dir que hem de treballar preferentment amb les paraules del vocabulari bàsic i les relacions que mantenen unes amb les altres. D'aquí que les antònimes, els camps semàntics, les comparacions, les polisèmiques, les sinònimes, les

La distribució dels continguts de vocabulari. He organitzat el procés d'ensenyament i aprenentatge de vocabulari a primària a partir de l'ordenació dels coneixements que he seleccionat, catorze de significat i onze de formació, segons uns criteris determinats: la simplicitat, la freqüència i l'efectivitat pedagògica. Aquests criteris m'han ajudat tant en la seqüenciació i distribució d'aquests continguts com en la intensitat amb la qual s'han de treballar a primària. Vegeu-ne alguns exemples concrets.

Taula 2

FORMACIÓ	1r cicle	2n cicle	3r cicle
Augmentatius	*	*	*
Compostes	*	*	*
Derivades		*	*
Diminutius	*	*	*
Famílies	*	*	*
Lexemes i morfemes			*
Neologismes			*
Onomatopeies	*	*	*
Prefixos		*	*
Primitives		*	*
Sufixos		*	*

compostes, i les famílies de paraules es treballin en tots els cicles.

L'efectivitat pedagògica. Hem d'ensenyar en cada cicle els coneixements que l'alumnat és capaç d'aprendre i que, a més, l'ajudin a aprendre. En aquest cas, bàsicament, l'ajudin a aprendre paraules, en el sentit ampli del qual he parlat a l'apartat *què vol dir conèixer una paraula*, i les seves relacions.

Per acabar, dir que no podem fonamentar l'ensenyament i aprenentatge de vocabulari a l'educació primària només en l'explicació del significat de les paraules que trobam en textos escrits. Cal treballar les relacions entre el significat i la forma de les paraules d'una manera ordenada i cíclica. I sempre tenint en compte que aquests coneixements continuaran essent objecte d'estudi en l'ESO i en el batxillerat.